

„...A 21.SZÁZAD ÉPPENSÉGGEL AZ UTOLSÓ EMBER KORA.”

XAJ-103

2025.01.08.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés.....	3
1. Gondolatrendőrség vagy szóma?	4
2. Önmagunk feletti zsarnokság.....	8
2.1. Az idomítás.....	8
2.2. A fogyasztóvá lett egyén	10
2.3 Az úr, a szolga és a fogyasztó.....	12
3. A fájdalomnélküliség	15
3.1. A diktatórikus pozitivitás rabszolgái	15
3.2. A terápia a nép <i>ópiuma</i> !.....	16
3.3. Párosodás	19
3.4 pornográf kultúra	22
4. Az antikapitalizmus tragédiája	27
Konklúzió	30
Bibliográfia.....	31
Filmográfia	32
Internetes források.....	33

Bevezetés

„Mert minden tönkrement, minden lealjasodott. [...] Megrontották a földet, tudja? Hiába mondok magának bármit, mert mindent megrontottak, amit megszereztek. [...] Övék ma már az ég, övék az összes álom, övék a pillanat, a természet, a végtelen csend. Még a halhatatlanság is az övék, érti? Minden, minden örökre elveszett.”¹

Dolgozatomban a kapitalista társadalom szabadságának illúzióját és az életmisztérium lerombolását vizsgálom. Amellett fogok érvelni, hogy az egyént a kapitalista berendezkedés fogyasztóvá idomítja, és kiüresíti az életét azáltal, hogy a személyes szabadságának küszöbét rendkívül agresszívan átlépi, melynek következtében végül Nietzsche utolsó emberévé válik. Fontosnak tartom a témával való foglalkozást, mert véleményem szerint a minket körülvevő világ legalapvetőbb problémái a kapitalizmus totális rendszerré válásának a következményei. Bemutatom, hogy a kapitalizmusnak a 20. század második felétől kezdődő alapvetően motiváló és jutalmazó működése miben tér el az azt megelőző korok brutalitással és erőszakkal nevelő működésétől, és hogy miért tud totálisabbá válni a letűnt korok rendszereinél. Ehhez Orwell *1984* és Huxley *Szép új világ* című szépirodalmi műveit használom, mivel úgy gondolom, ez a két alkotás nagyon pontosan ábrázolja az elnyomó rendszerek/mechanizmusok közti különbséget. Levezetem, hogy hogyan neveli át a kapitalista rendszer propagandája - melyet a dolgozatban *spektákulum*ként említek - az egyént fogyasztóvá, és ebből következően önmaga zsarnokává. Majd pedig a fogyasztóvá és ezáltal önmaga zsarnokává vált egyén mindebből következő frusztrációit vizsgálom: a kiégést és a folyamatos szorongást. A kapitalizmus kultúrára és szerelemre tett hatása is fókuszba kerül, valamint az a folyamat is, hogy a kiégésnek és a folyamatos szorongásnak köszönhetően hogyan válik a fogyasztó végül Nietzsche utolsó emberévé. A dolgozatban Guy Debord *A spektákulum társadalma* és Francis Fukuyama *A történelem vége és az utolsó ember* című könyveit, valamint Byung-Chul Han nagyesszéit használom elsősorban gondolatmenetem alátámasztására. Ezenkívül Isaiah Berlin, John Stuart Mill, Konrad Lorenz, Jordan Peterson, Mark Fischer, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Alain Badiou és Platón műveiből is idézek egy-egy gondolatot az elmélet bemutatásához.

¹ Tarr Béla: *Torinói ló*, Cirkó film, 2011. 1:05:42

1. Gondolatrendőrség vagy szóma?

„Hány kedves arcot látok itt! Be szépek az emberek! Ó, szép új világ...

Szómaosztás! – kiáltotta egy erős hang.”²

Számos jel mutat arra, hogy csupán *illúzió*, hogy jelenkorunk társadalma, a magát „szabadpiacosnak” vagy neoliberálisnak nevező kapitalizmus képes megadni a feltétlen szabadságot az egyén számára, valójában megfosztja szabadságától és pusztá fogyasztóvá alacsonyítja le. A szabadságra egyenesen a kapitalista berendezkedés legnagyobb illúziójaként is tekinthetünk mind a piac, mind a társadalmat formáló ideológia kontextusában. Mit jelent pontosabban és miért fontos ez? Az ember több, mint csupán a számos biológiai faj egyike, és pedig azáltal több, hogy érzelmekkel, értelemmel rendelkező lény, aki mindezekén túl még misztikus dimenziókba is képes emelkedni. Igazi mivoltának megfelelő lényként csak akkor tud létezni, ha valóban szabad, ha kényszer nélkül tudja értékrendszerét kialakítani.

„[F]eltételezték – különösen olyan liberálisok, mint Locke és Mill Angliában, Constant és Tocqueville Franciaországban –, hogy léteznie kell a személyes szabadság minimális terének, amit semmi körülmények között nem szabad megsérteni. Ha ugyanis megsértik, akkor túlságosan összezsugorodik az a terület, ahol az egyén akárcsak minimális mértékben is kifejleszthetné képességeit, amelyek óhatatlanul szükségesek ahhoz, hogy kövesse, sőt, hogy egyáltalán felfogja mindazokat a különféle célokat, amelyeket az emberek jónak, helyesnek vagy szentnek tartanak. Ebből az következik, hogy határt kell vonni a magánélet és a nyilvános hatalom területe között.”³

Ahogy Isaiah Berlin korábbi filozófusok írásai alapján állítja, az egyén magánéleti szabadságát, ami a saját értékrendjének felismeréséhez fontos, nem szabad megsérteni. A kapitalizmus viszont, ahogy a későbbiekben bemutatom, megsérti az emberek magánéleti szabadságát azáltal, hogy a rendszer propagandája folyamatosan körbeveszi az egyént, ezáltal akadályozva értékrendjének szabad kialakításában. Természetesen érdemes megemlíteni, hogy nem volt még olyan rendszer, ami ezt a magánéleti szabadságot ne sértette volna meg, viszont az a határátlépés, amit a kapitalizmus tesz az egyén magánéleti szabadságával sokkal agresszívabb

² Aldous Huxley: *Szép új világ*, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1982. 167. o.

³ Isaiah Berlin: *Négy esszé a szabadságról*, Európa Könyvkiadó, Budapest 1990. 346. o.

és nagyobb mértékű, mint a letűnt korok rendszereinél tapasztalt. Ebből következően az individuum elől eltűnik az a lehetőség, hogy részesüljön az élet misztériumában⁴.

Ahhoz, hogy megértsük a kapitalista társadalom szabadságának illúzióját, érdemes bevonni az elemzésbe és egymással összehasonlítani George Orwell *1984* és Aldous Huxley *Szép új világ* című művét. Orwell regénye egy egyértelműen totális diktatórikus rendszert tár elénk, ahol világosan meghúzzák a lakosság előtt a létezés és a „szabadság” határait:

„Onnan, ahol Winston állt, éppen el lehetett olvasni a Párt három jelmondatát, amely díszes betűkből volt kirakva az épület fehér homlokzatára:

A HÁBORÚ: BÉKE

A SZABADSÁG: SZOLGASÁG

A TUDATLANSÁG: ERŐ”⁵

Az egész könyv egy „hagyományos” elnyomó rezsim uralmáról és az egyén megtöréséről szól, amit gondolatrendőrséggel, újbeszélre fordítással, az újságcikkek, közlemények, sőt a történelem meghamisításával és ellenségek képek megteremtésével ér el az ún. Angszoc párt⁶. A legfontosabb viszont az, hogy alapvetően az Angszoc párt hatalmát megkérdőjelező egyének „kezelésére” az erőszakot használják, nem pedig a rendszernek megfelelő ember oly mértékű „gyártását”, amit *A szép új világban* és a kapitalista rendszer működésében figyelhetünk meg. Így Orwell világa sokkal inkább hasonlít Foucault fegyelmező társadalmára, illetve annak egy agresszívabb formájára, mint a kapitalizmus jelenlegi motivációközpontú formájára, Huxley „gyönyörben fürdőző” társadalma pedig nagyobb hasonlóságot mutat a késői kapitalista rendszerrel. Míg Orwell világában a túlélés érdekében Winston lemond emberi mivoltáról és ezáltal idomul, Huxley világában nem is vágnak másra a fogyasztók, mint a *túlélés* Ford által meghatározott formájára. Huxley világában nincs szó gondolatrendőrségről, hiszen a gondolat nem létezik, eltűnt a Fordnak nevezett szereplő⁷ által uralt világból. Huxleynál már esély sincs a forradalomra, nincs semmi, ami a szereplőket arra motiválná, hogy egy jobb világért küzdjenek, vagy megkérdőjelezzék a kereteket. Abban a hitben élnek, hogy minden világok legjobbjában léteznek, és kifejezetten örülnek annak, hogy nincs kultúra, nincs természet,

⁴ Az élet misztériumán azokat a kulturális objektumokat, alapvető emberi érzelmeket értem, amik értelmessé teszik az emberi életet. Ez magába foglalja a művészetet, a kultúrát, a szerelmet, a szemlélődést és a szabadságot.

⁵ George Orwell: *1984*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019. 12. o.

⁶ Uo.

⁷ Ford a *Szép új világ* című regény társadalmának megalkotója és első vezetője

nincsenek családok, az emberek nem születnek, hanem gyártják őket, és legjobban azt élvezik, hogy az individuum megszűnt, és már „mindenki mindenkihez tartozik.”⁸

Orwell világában a gondolatrendőrség arra kényszerít, hogy pozitívan gondolkodjanak a pártról, de még van egy-egy röpké pillanat, amikor valamelyest szabadon gondolkodhat a Winston nevű „főhős”. „*Le fognak löni nem törődöm vele tarkón fognak löni nem törődöm vele le nagy testvérrrel mindig tarkón lövik az embert nem törődöm vele le nagy testvérrrel*”⁹ – írja Winston a naplójában. Huxleynál viszont megszűnik a gondolkodás: „Az öregemberek a régi, csúf időkben általában hátat fordítottak a világnak, visszavonultak, a valláshoz menekültek, idejüket olvasással és gondolkodással töltötték – *gondolkodással!*”¹⁰ Nincs is rá igény, lenézendővé és megbotráncoztatóvá vált, mert csak időt és energiát emésztene föl fölöslegesen, pedig ezt az időt is lehet fogyasztással és múló örömmel – *fájdalomcsillapítással* tölteni.

„Végül az ellenőrök ráébredtek, hogy az erőszak nem vezet semmire – mondta Mustapha Mond. A lassúbb, de végtelenül biztosabb ektogenetikus, neopavlovi kondicionálási és hipnopedikus módszerekkel [nevelni a közösséget eredményesebb]”¹¹

Az erőszakos idomítás kontraproduktív, mert esetlegesen forradalomhoz vezethet. Aki ugyanis a rendszer embertelen működését a saját bőrén érzi, elkezd kételkedni abban, hogy valóban minden rendben van-e az őt körülvevő világban: „1776 és 1789 elvei – szabadság és egyenlőség – nem előzmények nélkül bukkantak fel a rabszolgák fejében.”¹² Ez persze nem vezet azonnali világforradalomhoz és a liberalizmus vagy az anarchista utópia megvalósulásához, de a keretek megkérdőjeleződnek, és szépen lassan bomlásnak indul a rendszer. Ezzel szemben Huxley világa nem erőszakkal, hanem puha propagandával, lassan, hosszú idő alatt idomította a lakosságot arra, hogy pozitívan gondolkodjanak Ford rendszeréről, és alapvetően a luxuscikkek nagyfokú terjesztésével éri el ezt, azaz a jutalmazást állítva középpontba. „Menj kirándulni a valóság elől, amikor csak kedved támad, s úgy jöhetsz vissza, hogy még a fejed sem fáj, mitológiát sem kell csinálnod belőle.”¹³ Az idézett szövegrész a *szómát*¹⁴ mutatja be, amelyhez Huxley világából a fogyasztók menekülnek. A hangsúly itt a tétnélküliségen van. Nincs másnaposság az alkohol hirtelen kiürülésétől, vagy depressziós hiányérzet az extasy

⁸ Aldous Huxley i. m. 39. o.

⁹ George Orwell i. m. 28. o.

¹⁰ Aldous Huxley i. m. 49. o.

¹¹ Uo. 45. o.

¹² Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2022. 342. o.

¹³ Aldous Huxley i. m. 48. o.

¹⁴ A szóma egyfajta drog, ami stimulálja az érzéseket, és boldogsággal tölti el Ford világának fogyasztóit. A görög kultúrkörben, Pindaros és Euripidész drámáiban is többször megjelenik, mint „élettelen test”, ez Huxleynál nagy valószínűséggel kapcsolódik a drog elnevezéséhez.

dopaminsokkjának elmúlásától, melynek hatására feltehetné a kérdést magának a *következményektől* szenvedő ember, hogy érdemes-e ide menekülnie, ha ennek ilyen ára van. Utóhatás nélkül bárki, bármikor elvonulhat saját elméje és a világ elől egy tabletta segítségével, hogy ne kelljen gondolkodnia, hiszen az csak teher. Orwell világa első látásra tragikusabbnak és borzalmasabbnak tűnhet, mert erőszakos, de az erőszakosság az orwelli rendszer hiányossága, sebezhetővé válik miatta, hiszen itt még maradt valami az emberből annak ellenére is, hogy a regény végén a rendszerhez idomul Winston is. A *Szép új világ*ban, Ford világának határain belül már nincsenek emberek, csak fogyasztók. Egyetlen kivétel van, aki a rendszeren belül is emberként tud viselkedni, de ő is csak azért, mert nem a rendszeren belül szocializálódott. S természetesen nem véletlen, hogy ez az egyetlen igazi ember a történetben öngyilkos lesz.

2. Önmagunk feletti zsarnokság

„A tiltás, a parancs vagy a törvény helyébe a tervezet, a kezdeményezés és a motiváció lépnek.”¹⁵

2.1. Az idomítás

„[A]z egyéniség mindenfajta megtörése zsarnokság, akárhogy nevezzük is, s akár Isten akaratára hivatkozva, akár emberek parancsára vigyék is véghez.”¹⁶ - állapítja meg John Stuart Mill 1859-ben. Ezt mára ki kell egészítenünk azzal, hogy az is zsarnokság, ha saját magunk sértjük meg az egyéniségünket és annak szabadságát. Először is azokat a folyamatokat kell megvizsgálnunk, melyek az egyént arra készítetik, hogy saját magát kezdje el korlátozni és kizsákmányolni. Ezeket hívta Huxley neopavlovi és hipnopedikus kondicionálási módszereknek (idomításnak). Az állatot szokás idomítani, azért használom mégis itt az idomítás kifejezést, mivel az egyén fogyasztóvá idomításának következtében állatiassá alacsonyodik, a saját természetén való uralkodás képességét elveszíti, nem teljes ember többé. Természetesen az ösztönökön – saját természetén - az egyén nevelés útján tanul meg uralkodni, viszont a kapitalizmus nem *embert* próbál nevelni az egyénből, hanem állatiassá idomítja.

„Félreértés azt hinni, hogy a spektakulum pusztán visszaél a látványvilággal, amely a tömeges képterjesztő technológiák terméke. Sokkal inkább ő maga a »világ látása«: világnézet, amely jelenvalóvá lett, materializálódott, objektivizálódott.”¹⁷

Guy Debord *A spektakulum társadalma* című könyvében úgy vélekedik, hogy az egész világrend hazug: folyamatos növekedésre és fogyasztásra idomítja az embereket, és fogyasztóvá profanizálja az embert a kapitalizmus, amelynek ideológiáját a *spektakulum* közvetíti a társadalom felé, ezáltal épül be a társadalomba. A látványvilág, amire itt utal Debord, minden, ami az embert körbeveszi, és ezáltal idomítja. Debord így folytatja e gondolatot:

¹⁵ Byung-Chul Han: *A kiégés társadalma*, Typotex Kiadó, Budapest 2019. 22.

¹⁶ John Stuart Mill: *A szabadságról*, Helikon Kiadó, 2020. 107. o.

¹⁷ Guy Debord: *A spektakulum társadalma és kommentárok a spektakulum társadalmához*, Open Books, 2022. 19.o.

„A spektakulum valamennyi egyedi formájában, legyen hír vagy propaganda, reklám vagy szórakoztatási cikkek közvetlen fogyasztása, a társadalmilag uralkodó életforma jelenlegi *mintáját* alkotja”¹⁸

Debord állításával szemben én viszont úgy gondolom, hogy pontatlanság elkülöníteni a propagandát a hírektől és a fogyasztási cikkektől, miközben a jelenkorban minden, ami kulturálisan körbeveszi az embereket, propaganda. A hírek és azok megjelenési formái, a hollywoodi filmek tartalma és formai (mesélési) keretei, a szexuális ideálok, a reklámok, a sportok mind a fogyasztásra és a látványvilág előtérbe helyezésére kondicionálnak.

„A spektakulum, amely a közvetlenül már nem megragadható világot többnyire különböző specializált médiumokon keresztül *láttatja*, rendszerint a látást tünteti ki az emberi érzékek közül, ahogy régebbi korok a tapintást.”¹⁹

Persze ehhez azért hozzá kell tenni, hogy a látás korábban is nagyon fontos volt, de akkor a látás vagy a látvány fontossága a közösségi cselekvést kísérő és vallási rítusok megéléséhez kapcsolódott. A jelenkor viszont profán és pornográf, nincs transzcendentális élmény vagy valós lényeg a propagandán kívül a látvány mögött, nincs mit kicsomagolni a láttatott világ mögül (ezért is tud folyamatosan megjelenni; egy vallási szertartás értékét veszti, ha szünet nélkül átéli az egyén, varázstalanná válik számára, és elhagyja). Tehát a rítusok hiányoznak, viszont a láttatás mint élmény, és a látás mint érzékelés felerősödött. Ez a felerősödés az idomíthatóságot segíti elő, mivel a rítusok hiányát ki kell tölteni valamivel, és ezt a kapitalizmus propagandájával tölti ki a rendszer:

„A spektakulum a vallási illúzió anyagi rekonstrukciója. A spektakuláris technológia nem oszlatta el a vallás fellegeit, ahová az ember a tőle elválasztott képességeit kihelyezte, csak lehozta őket a földre. Így maga a legföldibb élet válik átláthatatlanná és belélegezhetetlenné.”²⁰

Tehát a tapasztalásért mára többnyire az az érzékszerv felel, amelyet a legkönnyebb megtéveszteni. Vagyis ha Debord-nak igaza van, és az egész világrend, amelyben az egyén szocializálódik, hazug, akkor az egyén is hazug ideák alapján fogja élni életét, és ha a „világlátása” jelenkorunkban azt implikálja, hogy az élet értéke a fogyasztás és a hatékonyság,

¹⁸ Uo. 20.o.

¹⁹ Uo. 24.o

²⁰ Uo. 25.o.

akkor az egyén igen hamar fogyasztóvá idomul. A hipnopedikus és neoplavlovi módszer legpontosabb definícióját a spektakulum elméletéből kiindulva érthetjük meg:

„A spektakulum megjelenése az a pillanat, amikor az áru elérte a társadalmi élet *maradéktalan megszállását*. Nem elég, hogy az áruviszony láthatóvá lesz, de azon kívül nem is látni semmit: a szemünk elé táruló világ az áru világa.”²¹

A spektakulum kondicionál, és ezt a pozitivitást középpontba állító fogyasztási cikkekkel és ideológiával teszi. A legfontosabb, hogy kondicionál, nem pedig kényszerít, ahogy Orwell világában történik: a kondicionált ember ugyanis saját magát kényszeríti arra, hogy úgy éljen, hogy életének középpontjában a *teljesítmény* legyen. Így váltja le Foucault tiltással és negativitással nevelő *fegyelmező* társadalmát jelenkorunk pozitivitásban dúskáló *önzsarnoki* társadalma:

„Foucault szegényházakból, bolondok házából, börtönökből, kaszárnnyákból és gyárakból álló fegyelmező társadalma már nem a ma társadalma. Helyébe egy egészen más társadalom lépett, mely fitnesz-szalonokból, irodaházakból, bankokból, repülőterekből, bevásárlóközpontokból és genetikai laborokból áll.”²²

Sokkal vonzóbb is az a világ, amit a spektakulum propagál, hiszen itt nem elvárás az önmeztartóztatás, a mértékletesség, vagy az, hogy feltétel nélkül együttérzők legyünk. Itt mindent elérhet mindenki, aki eleget *teljesít*. Ez a teljesítménykényszer az egyén számára elsőre nem tűnik nagy árnak, nem is veszi észre, hogy ezáltal ő is engedelmessé, idomítottá válik, vágyait a rendszerhez igazítja, s ennek következtében saját magát taszítja szolgasorba a spektakulum objektivizálódása, vagyis a „világlátása” alapján.

2.2. A fogyasztóvá lett egyén

Eddig bemutattam a folyamatot, hogy mi alapján formálja át a spektakulum az egyént *önmaga zsarnokává*, azaz fogyasztóvá. Önmagunk zsarnokának lenni viszont bizonyos mellékhatásokkal jár, melyek közül a legdominánsabb a folyamatos szorongás és az

²¹ Uo. 39.o.

²² Byung-Chul Han: *A kiegészítő társadalma* i. m. 21.o.

egzisztenciális válság. A szorongás a teljesítménykényszerből fakad, amittől a fogyasztó szenved, s ez a szorongás korlátok közé szorítja és kiűresíti az életét.

„A képesség pozitivitása sokkal hatékonyabb a kötelesség negativitásánál. Így vált át a társas tudattalan a *kellenéről* a *lehetre*. [...] A *lehet* azonban nem érvényteleníti a *kellenét*. A teljesítő alany engedelmes marad.”²³

Mivel a feudális kereteket a kapitalizmus a maga módján lerombolta, átjárhatóbbá váltak a társadalmi osztályok közötti határok, ám ettől még nem szűntek meg. Olyannyira nem, hogy épp ettől az átjárhatóságtól szorong a fogyasztó, mert nincs biztosítva semmilyen valós segítség az áhított osztály anyagi stabilitásának eléréséhez, a mélyebbre esés sokkal fenyegetőbb.

„Az aggodalom, hogy jól élünk-e, beleértve a sikeres együttélést, egyre inkább a túlélés miatti aggodalomba csap át.”²⁴

Ez a teljesítménykényszer következtében fellépő szorongás okozza azt is, hogy a jelenkort áthatja a *diktatórikus pozitivitás*. A diktatórikus pozitivitás arra hangolja a fogyasztót, hogy kizárja, vagyis ignorálja a negativitást. Semmi sem lehet rossz vagy szomorú, mindennek pozitívnak és egyszerűnek kell lennie, mert annak a megemésztésére még talán maradhat energiája a munka és a szorongás mellett, melyektől kimerül. A „túlélési aggodalom” állatiassá alacsonyítja az embert, vagyis itt megszűnik a civilizáció egyik legfontosabb jóléti fejleménye, jelesül, hogy nem az életben maradásért kell küzdeniük az egyéneknek, hanem foglalkozhatnak a túlélésen túli dolgokkal. A „túlélési aggodalom” kapcsolódik a diktatórikus pozitivitáshoz is, ami folyamatosan kellemes, de lényeg nélküli impulzusokból áll, amelyek percről percre üresebbé válnak. Így egyre több ingerre lesz szüksége a fogyasztónak, függővé válik, melynek tragikus következménye, hogy elveszíti figyelmét és nyugalma – már ami a szorongás mellett egyáltalán még megmaradt. Byung-Chul Han így fogalmaz:

„Egy vadon élő állat rá van szorítva arra, hogy figyelmét számos eltérő tevékenység között ossza meg. Így nem képes elmélyülten szemlélődni – sem táplálkozás, sem párzás közben.”²⁵

A fogyasztó a szemlélődés és a fájdalom megélésére irányuló képességének elvesztésével elesik a kultúrától és attól a misztériumtól, amely emberré tenné; nincs ideje embernek lenni,

²³ Uo. 23.o.

²⁴ Uo. 29.o.

²⁵ Uo. 29.o.

miközben szüntelenül unatkozik. Tehát a minimális esélykiegyenlítésre vagy szigorúbban véve annak pusztán az illúziójára cserélte mindazt, ami olyanná tenné az életét, hogy érdemes legyen leélnie.

2.3 Az úr, a szolga és a fogyasztó

„[Az úr][É]letét kockáztatva bebizonyítja, hogy szabad. A rabszolga viszont megfogadja Hobbes tanácsát, és enged az erőszakos haláltól való félelmének.”²⁶

A jelenkor szolgája, vagyis a fogyasztó viszont különbözik az eredeti szolgatudatú embertől. A fogyasztó szolgai öntudata sokkal tragikusabb, mint Hegel eredeti szolga típusú emberének halálfélelme. A fogyasztó bizonygatja szabadságát a rendszer keretein belül, s úgy is érzi magát, hogy ő hegeli értelemben vett *úr*, mivel a spektakuláris rendszer azt a világot „láttatja” vele. A szabadságot pusztán anyagi javak birtoklásában látja („a szemünk elé táruló világ az áru világa”²⁷), és nem az önnön maga felett gyakorolt önuralomban és a feltétlen „magánéleti szabadságának” kivívásában.

Fukuyama, Kojéve Hegel értelmezéseinek alapján azt a következtetést vonja le, hogy azúr valóban bebizonyítja, hogy szabad, viszont a történelem előrehaladásához elengedhetetlen a szolga találékonysága:

„A szüntelen hódítás, különböző tartományok el- és visszafoglalása minőségileg nem változtatja meg az embernek a többi emberhez és a természeti környezetéhez fűződő viszonyát, s így nem viszi előre a történelmet.”²⁸

A szolga találékonysága az elégedetlenségéből következik, ami az értéktelenségének érzéséből alakul ki. Az úr elégedetlensége ezzel szemben a munka elhagyásában gyökerezik. Dolgoznia nem kell, mert a szolgák dolgoznak helyette, cselekvése pusztán az életének kockáztatására korlátozódik.

„[É]letének kockára tétele, bár mélységesen emberi aktus, szintén örökké ugyanaz marad.”²⁹

²⁶ Francis Fukuyama *i. m.* 338.o.

²⁷ Guy Debord *i. m.* 39.o.

²⁸ Francis Fukuyama: *i. m.* 340.o.

²⁹ *Uo.* 339.o.

Ebből következően elégedetlen, de elégedetlenségéből semmi sem következik, csak produktivitás nélküli unalom, „fogyasztás” és kiegészítés. A szolga elégedetlensége viszont – az úréval ellentétben – produktív, vágyik az úr elismerésére, elismertségére és szabadságára, s így megpróbál saját „eszközeinek fejlesztésével” alkotni és felemelkedni. A szolga viszi tehát végbe azokat az alkotó folyamatokat, amelyek a történelem előrehaladását segítik, akár úgy is, hogy inspirálja az urát:

„A modern természettudomány nem a dologtalan urak leleményéből születik meg [...] A rabszolga vissza is nyeri, mégpedig a *munka* révén, emberi mivoltát, amelyet azért veszített el, mert megrettent az erőszakos haláltól. [...] Már nem azért dolgozik, mert tart az azonnali fenyítéstől, hanem a kötelességtudat és az önfegyelem szorítja rá, s közben megtanulja a munka kedvéért legyűrni állati vágyait.”³⁰

Tehát a közösség számára, és a történelem előrehaladásához a legideálisabb embertípus az, akiben az úr és a szolga mentalitásának pozitív tulajdonságai összeolvadnak és egyesülnek a *felelősségteljes úriemberben*. Az úr levetkőzi kontraproduktív unalmát, és magáévá teszi a szolga munkamorálját és találékonyságát, hogy képes legyen alkotni. A szolga pedig eltanulja az úrtól, hogyan kell megmutatnia szabadságát az elismerésért vívott harc színpadán, vagyis megtanul kockáztatni; maga mögött hagyja Hobbes racionális idomulását, vagyis a halálfélelemnek való engedést, és uralkodik *természetén*.

A fogyasztó abban az illúzióban él, hogy ő a felelősségteljes úriember megtestesülése: dolgozik alkotó, de mégis szabad ember. A probléma az, hogy szorongásából fakadóan ő is Hobbes „túlélési ösztönét” követi, és nem is kockáztat, hisz valójában csak a rendszer által biztosított „látszat kockáztatási” lehetőségek között bizonygatja magának, hogy ő szabad és még hasznos is tevékenysége a közösség számára, már ha törődik a közösséggel egyáltalán. A tragikus a fogyasztó szolgálai öntudatában az, hogy nem szabad, hiszen nem kockáztat, de elveszíti az őt megelőző korok szolgálainak produktív „dühét” is, mellyel felszabadíthatná önmagát és közösségét (megválthatná a történelmét), mivel a spektakulum folyamatos jelenléte azt a „világlátást” nevelte bele, hogy a szabadság nem más, mint teljesítés és fogyasztás. A keretek között érvényesül, a határokon belül lázad szabadságáért, ami viszont sehova sem vezet, csupán oda, hogy maga is hozzájárul a kapitalizmus gazdasági és szellemi értelemben vett kizsákmányoló működéséhez, tehát valamiféle látszat-kockáztatás történik az életében, nem szabadságának kivívása és nem az életének kockáztatása, így az úr öntudatának pozitív

³⁰ Uo. 340.o.

tulajdonságaitól elesik. A fogyasztó az úrhoz pusztán az unalom és az ebből következő kiégés állapotában hasonlít, ami azért lehetséges, mivel a kapitalista rendszer olyanná idomította a fogyasztót, hogy az képtelen legyen az önuralomra, ami az úr fő tulajdonsága. A felelősségteljes úriember saját magát szabadítja fel a rabszolgasorból, és személyes szabadságán keresztül alakítja ki magában, hogyan tud hasznos része lenni a közösségnek. A fogyasztó ezzel ellentétben nem rendelkezik személyes szabadsággal, viszont szabadnak, úrnak képzei magát. Így aztán nem is törekszik arra, hogy felszabadítsa önmagát: unatkozik, idomul, nem győzi le természetét, csupán *túlélő*, nem élő ember. A túlélés radikális problémája a fogyasztónak, mert ha a túlélés van értékrendjének középpontjában, nem is lehet más, pusztán szolgá, mivel életét félti elsősorban, nem pedig az elismerésért harcol.

„A spektakulum permanens ópiumháború, amelynek célja, hogy az emberek azonosítsák a javakat az árucikkekkel, a kielégülést pedig a túléléssel, ami a saját törvényei szerint bővül. De ha a fogyasztható túlélés csakugyan olyasvalami, aminek folyton bővülnie kell, ennek oka, hogy *sosem számol le a nélkülözéssel*. [...] mindössze gazdagabb nélkülözést kínál”³¹

Debord ezzel egyrészt arra mutat rá, hogy a kapitalizmus közgazdasági értelemben sem hozta el a globális jólétet, másrészt pedig arra, hogy ezentúl még „varázstalanította” is az egyént és annak életét azáltal, hogy arra kondicionálta, hogy a túlélés legyen a vágyott „világlátása”. Az önmagunk feletti zsarnokság és a diktatórikus pozitivitás kiűzi a fogyasztó életéből a misztériumot, melybe az is beletartozik, hogy saját szabadságáért és autonómiájáért küzd „az életét kockáztatva”. Az önmagunk feletti zsarnokság mint életmód ördögi körré válik. Annak ellenére ugyanis, hogy az egyént arra idomították, hogy eredeti vágyait leváltsa a spektakulum által propagált üres, de hatékony életre – ahol az egyén ugyan nem szabad, de nem kell kockáztatnia sem igazán –, a misztérium hiányát igenis érzi, és szenved tőle. Ez aztán még további szorongáshoz vezet, és persze ahhoz is, hogy a diktatórikus pozitivitás tovább erősödik. Ezekről a szorongást tovább növelő problémáktól szenvedve, fáradtan és üresen rövidtávú megoldáshoz folyamodik a fogyasztó: a *fájdalomcsillapításhoz*. Ennek nyomán azonban még csak mélyebbre süllyed a rendszerben. Ez a jelenkor szolgájának, vagyis a fogyasztónak legelszomorítóbb tulajdonsága: már nem is próbálja felszabadítani, csak egyre inkább rabszolgasorba taszítja önmagát azzal, hogy elnyom magában minden emberi érzést. Mert minden őszinte emberi érzés rendszerhiba a kapitalizmus mátrixában.

³¹ Guy Debord *i. m.* 41.o.

3. A fájdalomnélküliség

„Nem akarom, hogy izgasson bármi is. Ha izgatnak a dolgok, akkor csak rosszabb lesz, akkor csak még valami miatt kell aggódnom. Nem annyira fájdalmas, ha nem izgat semmi.”³²

3.1. A diktatórikus pozitivitás rabszolgái

„A *láj*k a jelen jele, sőt fájdalomcsillapítója. Nem csupán a közösségi médiát, hanem a kultúra minden területét uralja. Semminek nem szabad fájni”³³ – írja Byung-Chul Han *Csillapító társadalom* című esszéjének első fejezetében. Riasztóan pontos képet alkot Byung-Chul Han a jelenkor diktatórikus pozitivitásában tengő-lengő fogyasztó világáról. A fájdalmat, a halált, a konfliktusokat mind megszünteti a kapitalizmus illuzórikus világában létező fogyasztó. A fájdalom megszüntetése a jelenben nem a fájdalom elleni küzdelmet jelenti, a fogyasztó nem dolgozik egy jobb világ kialakításán, hogy a fájdalom erőszakos formáit maga mögött tudja. A fájdalom megszüntetése nem társadalmi küldetés többé, hanem a problémák szőnyeg alá söprése. A *fájdalomcsillapítás* a fogyasztónak az az aktusa, amelyben meghúzhatja magát az előző pontokban bemutatott szorongást generáló keretek elől; kivonul, és nem megoldja a problémáit, hanem saját magát szünteti meg. A saját magát megszüntető fogyasztó pusztán túlélő, nincs misztériuma, nincs igénye a problémák megoldására, elfut előlük, „fut az életéért”. Az életéért való futás is azt bizonyítja, hogy a fogyasztó inkább állatias lény, mintsem úriember. Így jut el a fogyasztó, miután egyre mélyebbre süllyed a kapitalista társadalom ürességében, Nietzsche utolsó emberéig:

„»Feltaláltuk a boldogságot« – mondják az utolsó emberek, és vaksin pislognak. [...] Egy kis méreg hébe-hóba: hogy kellemesebb legyen az álom. És jó nagy adag méreg a végén: hogy kellemes halálunk legyen.”³⁴

Az utolsó emberek delíriummal átítatott látszatboldogsága a *fájdalomnélküliség* társadalmához vezet, a fájdalmat megélni képtelen emberek elesnek minden kulturális lehetőségtől, sőt magától az emberi léttől és a küzdéstől is, a végén pedig pusztán „vaksin pislognak”.

³² Bret Easton Ellis: *Nullánál is kevesebb*, Helikon Kiadó, Budapest 2022. 206. o.

³³ Byung-Chul Han: *Csillapító társadalom*, Typotex Könyvkiadó, Budapest, 2021. 12.o.

³⁴ Friedrich Nietzsche: *Így szólt Zarathustra*, Osiris Kiadó, 2000. 23. o.

3.2. A terápia a nép *ópiuma*!

A fájdalomcsillapítás mint probléma Marx írásaiban is feltűnik. Ő a vallást tartja fájdalomcsillapításnak:

„A vallás a szorongatott teremtmény sóhaja, egy szívtelen világ lelke, mint ahogyan szellemtelen állapotok szelleme. A vallás a nép *ópiuma*.”³⁵

Marx valláskritikus szövege egy olyan világban íródott, ahol ugyan már óriási problémát jelentett a kapitalizmus embertelensége, mivel a huszadik század eleji szociáldemokrata törekvések még nem következtek be, melyek a proletáriátus munkavállalással kapcsolatos jogaival foglalkoztak volna, viszont a világ varázstalansága még nem tartott ott, ahol jelenünkben. A valláskritika abban a kontextusban, hogy a vallást fájdalomcsillapításként „használják” az emberek, nagyon is fontos, hiszen az egyének kizsákmányolására és szolgáskorba taszítására sovány vigasz egy halál utáni élet lehetséges bekövetkezése. Ha az emberiség a kereszténység kultúrköréből csupán a halál utáni életet vágyja, és azt a civilizációs küldetést nem tartja szem előtt, hogy az egyén felszabadítása kapcsán megváltja a közösséget, a történelem megreked. A civilizációs küldetés a kereszténységben, Fukuyama Hegel-értelmezése szerint:

„[A] legjelentősebb rabszolga-ideológia, amely egyben a legközvetlenebbül járult hozzá ahhoz, hogy a szabadságra és az egyenlőségre alapozott társadalmak megvalósuljanak itt a földön, a kereszténység, az „abszolút vallás.”³⁶

A vallás civilizációs küldetésének figyelmen kívül hagyása az egyénben akkor kezdődik, amikor a szolga találékonyságának elvesztéséből és ebből következő úri unalmából és szolgai félelméből olyan alacsonyabb rendű szolga születik, aki nagyon hasonló a fogyasztóhoz, ez a rabszolga, vagy Marxnál az öntudat nélküli proletár, akit Marx próbál megváltani. Nietzsche „megölte” Istent,³⁷ melynek nyomán hatalmas, betöltetlen űr maradt, amit a spektakulum betöltött önmagával, azaz a kapitalizmus propagandájával. A kapitalizmus így tekintve, maga is vallás, profán vallás, melynek nincsen szentsége, de civilizációs küldetése sem, s ezáltal a kultúrát és a misztériumot nem táplálja, hanem lerombolja.

³⁵ Marx és Engels válogatott művei – első kötet, Kossuth Könyvkiadó, 1977. 7.o.

³⁶ Francis Fukuyama i. m. 343. o.

³⁷ „Ez a szent életű aggastyán itt a vadonban még nem is hallott róla, hogy Isten halott!” - Friedrich Nietzsche i. m. 17.o.

„Ahol a puszta életet tartják szentnek, a teológiát a terápia helyettesíti”³⁸

A fogyasztó *puszta életet* él, nincs kultúrája, üres. Nem vallástalan ugyan, de csak profán vallásokkal rendelkezik, amilyen a kapitalizmus szabadságába vetett hite is, vagy éppen az antikapitalizmus, ahogyan azt majd a későbbiekben kifejtem. Byung-Chul Han gondolatát, miszerint a teológiát a terápia helyettesíti, a kapitalizmus profánságából vezeti le, nincs szükség transzcendens élményre, a fogyasztó nem gondolkodik túlvilágban. Ebből pedig az következik, hogy nincs *utolsó harsonaszó* utáni ítélet, s így etikai kódex sincs. A terápia viszont profán, s ezáltal pontosan illeszkedik a fogyasztó „világlátásába”. A terápia csupán az egyén további idomításában játszik szerepet, nem pedig az egyén felszabadításában:

„A vallás kritikája kiábrándítja az embert, de azért, hogy mint kiábrándult, értelmére tért ember gondolkozzék, cselekedjék, alakítsa valóságát, hogy önmaga körül és így valódi napja körül keringjen. A vallás csak az illuzórikus nap, amely az ember körül kering, amíg nem ő kering önmaga körül.”³⁹

Az *illuzórikus nap*, amit Marx emleget, a terápiában szintén megjelenik, hasonlóan a kereszténységhez. Ez az illuzórikus nap a lelki béke, a félelemre adott válasz. Csak a terápia esetében materiálisabb, és ezáltal jobban illeszkedik a jelenkor profanitásához. Itt is csupán olyan ígéretekkel számolhat a fogyasztó, hogy a teljesítménykényszeréből fakadó szorongását különböző „beavatkozásokkal” csillapíthatja, ha eljár terápiába. A terápia és a teológia legnagyobb különbsége a küldetés megléte, illetve hiánya: a terápiának nincs küldetése, nem terjed túl egy ember tüneteinek csillapításán, nem épül be a közösségbe. A kereszténység ezzel szemben a liberalizmushoz hasonlóan az egyén személyes szabadságán keresztül váltja meg a közösségét:

„Hegelt nem valamiféle szűklátókörű etnocentrizmus készíteti arra, hogy a kereszténységről mint „abszolút vallásról” beszéljen, hanem a keresztény tanítás és a liberális demokrata társadalmak nyugat-európai megjelenése közt meglévő objektív történelmi összefüggés – ezt az összefüggést számos későbbi gondolkodó is elismerte, például Weber és Nietzsche. A szabadság eszméje a kereszténység révén kapta meg utolsó előtti formáját, állítja Hegel, mert ez a vallás mondta ki először mint egyetemes elvet, hogy Isten előtt minden ember egyenlő morális választási képessége vagy hite alapján. Vagyis a kereszténység azt hirdeti, hogy az ember szabad, mégpedig nem a

³⁸ Byung-Chul Han: *Erősz haldoklása*, Typotex Könyvkiadó, 2022. 42. oldal

³⁹ Marx és Engels válogatott művei i. m. 8.o.

formális hobbesi értelemben, testileg lévén mentes a kényszerektől, hanem erkölcsileg szabad: választhat helyes és helytelen közt.”⁴⁰

Vagyis Marx kritikája abból a szempontból vitatható, hogy a keresztény vallás *illuzórikus* napja elidegeníti és kiszakítja a fogyasztót az általa megszokott világból és egy jobb világba kíséri, ezáltal a keretek megkérdőjelezésére készíti, nem csak belenyugvást ad a világ rendjébe. Amíg a vallásos élmény csupán a halálfélelmet hivatott csillapítani, minden joggal nevezi „a nép ópiumának” Marx a keresztény vallást, de amint a kereszténység „abszolút vallás” léte is érvényesül, már egészen más színben gondolkozhatunk róla.

„A történelem feladata tehát, hogy miután az igazság túlvilága eltűnt, felépítse az evilág igazságát.”⁴¹

Marxszal ellentétben úgy gondolom, hogy az „evilág igazságát” felépíteni kívánó ember lehet hívő is. Ha az egyén a kereszténységre mint abszolút vallásra gondol, nem pedig halálfélelmének csillapítójára, akkor a politikai munka akaratlanul is elkezdődik, és a liberalizmus szabadságához hasonlóan az egyén szabadságáért fog „harcolni” a hívő egyén. A terápia ezzel ellentétben viszont hátráltatja a politikai munkát. A terápia a regnáló társadalmi rendhez idomítja az egyént, és nem a világ kereteinek megkérdőjelezésére buzdít.. A rendszer kereteinek megkérdőjelezése helyett a fogyasztó terápiába jár, és a szorongását csillapítja, miközben szorongásának gyökerei az életmódjában lelhetők fel, nem engedi szorongását dühvé alakulni. Tehát a „vallás a *nép ópiuma*” kifejezést nem haladta meg a jelenkor, nem tűnt el a világból a vallás mint fájdalomcsillapító probléma, csupán profanizálódott, és beépült a kapitalizmus totalitásába. A spektákulum a maga képére formálta a vallási élményt, az orvostudományt és a filozófiát, majd így megalkotta belőlük a fogyasztható és a diktatórikus pozitivitással átítatott terápiát:

„A fájdalom a negativitás maga. A pszichológia is követi ezt a paradigmaváltást, és a negatív pszichológiáról mint »a szenvedés pszichológiájáról « a »pozitív pszichológiára « tér át, amely a jó közérzettel, boldogsággal és optimizmussal foglalkozik. A negatív gondolatok kerülendők, haladéktalanul pozitív gondolatokkal helyettesítendők.”⁴²

A terápia fájdalomcsillapító ígérete nem a valós boldogságot teremti meg, mégpedig azért nem, mert nem idegeníti el, pusztán nárcisztikus magányosságában foglalkozik az egyénnel, csak a

⁴⁰ Francis Fukuyama i. m. 344. o.

⁴¹ Marx és Engels válogatott művei i. m. 8.o.

⁴² Byung-Chul Han: *Csillapító társadalom* i. m. 11.o.

saját világával. Nem idegeníti el a fogyasztót önmagától, hogy a *más* radikális tapasztalata alapján megkérdőjelezze világának kereteit és olyanná munkálja át, amilyen számára megfelelő, csupán a saját világát – *énjét* szemléli.

„Elsősorban az igazi *örömet* teszi elérhetetlenné a kellemetlenségek mindenáron való elkerülése. [...] Amikor valaki izzadtan és fáradtan, felsebzett ujjakkal, sajgó, agyongyötört izmokkal egy nehezen megmászható hegy csúcsára ér, annak tudatában, hogy hamarosan a visszaút még nagyobb nehézségeivel és veszélyeivel kell megküzdenie, valószínűleg nem gyönyör az, amit érez, hanem a legnagyobb öröm, amit csak ember elképzelhet.”⁴³

Konrad Lorenz állításából világosan következik, hogy a boldogság egyfajta mellékterméke a cselekvésnek, legyen az politikai, kulturális vagy pusztán „egyéni alkotás”. A terápia nem készítet cselekvésre, mert a dühöt hivatott elkerülni. A politikai munka, amire Marx a tömegeket invitálta, nem kezdődik el a düh hiánya miatt, és így a cselekvés meghal. A cselekvés halálából következően a boldogság is kiveszett a világból, amire nem nyújt valós megoldást a terápia, pusztán *fájdalomcsillapítja* a fogyasztó frusztrációit. Tehát a terápia fájdalomcsillapító ördögi köre taszítja az *én* nárcisztikus ürességébe a fogyasztót.

3.3. Párosodás

„A szerelem, az igazi, valójában lázadás a mai világ – a világkapitalizmus – minden normája ellen, egyszerűen azért, mert korántsem két egyén kellemes együttlétének egyszerű paktuma, hanem radikális tapasztalat, a Másik létének e tekintetben talán az egyetlen radikális tapasztalata.”⁴⁴

A fájdalomnélküliség és a fogyasztás nem összeegyeztethető a szerelemmel, ezért is gondolja a szerelmet Alain Badiou a „világrend elleni lázadásnak”. Az igaz szerelem nem alkalmas termelésre és fogyasztásra, nem lehet megszámlálhatóvá tenni, beárazhatatlan, célja a másik megismerése, majd a másikon keresztül önmagunk megismerése, és végül a változás. A másik radikális tapasztalata transzcendens élmény:

⁴³ Konrad Lorenz: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*, Helikon Kiadó, Budapest, 2022. 46. o.

⁴⁴ Byung-Chul Han: *Erősz haldoklása* i. m. 7. o.

„Nemzésen a férfi és a nő egymásra találását értem. Isteni dolog ez, s a halandó lényben ez a halhatatlan: a foganás és a nemzés.”⁴⁵

A fogyasztónak nincs szüksége transzcendens élményre, elkerüli a fájdalmat, megfosztja magát a szerelemtől. A fogyasztó világa teljesítményalapú, a szerelem teljesítménnyé profanizálása a pornográfiában testesül meg. A pornográfia világában az egymásra találás már nem a *másik* megismeréséről, csupán a *szexiségének* mértékéről szól:

„A szex teljesítmény. Szexinek lenni töke, amelyet gyarapítani illik. A test a maga kiállítási értékénél fogva árura hasonlít. A másikat izgalmi tárgyként szexualizáljuk.”⁴⁶

Byung-Chul állításával szemben én úgy gondolom, hogy nem hívható szexnek az a testi együttlét, ami teljesítményalapú, egyszerű párosodássá alacsonyodott. A másik lényege és élvezete nem számít, a fogyasztó szexuális együttléteiben is csupán teljesít a másikat szexuális játékszerként kezelve, ezért is hasonlítanak a pornóban látott aktusok szinte nemi erőszakra. A fájdalomnélküliség azért is okozza az elidegenedést a másiktól, mert a szerelemi kapcsolatok elengedhetetlen része a fájdalom.

„»Egy igen széles körben elterjedt [...] tévhit, hogy a szerelem csak boldog lehet« – mondja William Busch.”⁴⁷

A szenvedés és szenvedély kéz a kézben járnak, egyik következménye a másik. A szenvedés a szenvedélyt teszi értékessé és fordítva. A fájdalomcsillapított szerelem nem alkalmas a szenvedély megteremtésére, mert elveszítette a szenvedést. A fájdalomcsillapított szerelem unalmas, hisz a kockáztatás, vagyis a valós cselekvés és annak elismerése okozza az igazi örömet, viszont ezek a fájdalomcsillapítás következtében kivesznek a szerelemből. A fájdalomcsillapított szerelem *Erósz*t veszíti el, ezért válik unalmassá:

„Ha a szerelmet, mint ma, szexualitássá profanizálják, akkor elvész belőle Erósz egyetemes vonása. Erósznak, aki Platón szerint a lelket kormányozza, minden része fölött hatalma van: a vágy (epüthemia), a merészség (thümosz) és az ész (logosz) fölött.”⁴⁸

⁴⁵ Platón: *Lakoma* 206 c., Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2005. 74. o.

⁴⁶ Byung-Chul Han: *Csillapító társadalom* i. m. 31.o.

⁴⁷ Konrad Lorenz i. m. 47. o.

⁴⁸ Byung-Chul Han: *Erósz haldoklása* i. m. 2022. 68. o.

A párosodássá átformált szerelem azért veszíti el Erósz, mert pusztán a vágyra koncentrál, míg a thümosz és a logosz eltűnik, hisz nem beárazhatóak:

„A gazdaság megváltoztatja a világot, de pusztán a gazdaság világává változtatja.”⁴⁹

Így alacsonyítja le a szerelmet is a kapitalizmus Erósz hármasságának összetett misztikusságáról, a vágyközpontú párosodás beárazhatóságára. A vágy diktatórikus kizárólagossá válása a szerelemben a teljesítésre való idomításnak felel meg, hisz így csupán csak fogyaszthatja a másikat a fogyasztó, nem pedig csodálhatja és „radikálisan tapasztalhatja”. A poliamória lassú, de érezhető erősödése szintén abból következik, hogy a másikat csupán fogyasztani tudja a kondicionált ember, nem pedig *másságában* megismerni.

„[P]ersze nem kell mindjárt feladni a dolgot Henryvel. Csak legyen másvalakid is néha, ennyi az egész. Ő is jár más lányokkal nem? [...] Nincs is arról szó, mintha bármi fájdalmas vagy kellemetlen lenne abban, ha Henry mellett van még egy-két másik férfi. [...] Végül is mindenki mindenkihez tartozik.”⁵⁰

Huxley világában a monogámia nemkívánatos dolog, ahogy a kapitalizmus fogyasztásorientáltságához sem illik, mert kötődést eredményez, melyből pedig szerencsés esetben a másik radikális tapasztalata is következhetne, így pedig a fogyasztó olyan felismerésekkel gazdagodhatna, melyek a világrend megkérdőjelezéséhez vezetnek. Platón *Lakoma* című dialógusában Pauszaniász beszédében a *fiúszerelemmel* kapcsolatban szintén a másik radikális tapasztalását fedezhetjük fel, ami, ahogy a szöveg is rámutat mindenképpen megkérdőjelezi az „elnyomó világrendet”. A barbárok ettől a szerelemtől való irtózásának oka éppen a másik radikális megtapasztalásától való félelem:

„Lóniában viszont sok helyen, de másutt is, ahol barbárok az urak, rút dolognak tartják ezt a szerelmet. A barbárok ugyanis a zsarnokuralom miatt tartják rúttnak, mint ahogy a filozófiát és a testedzést is, gondolom azért, mert az uralkodóknak nem szolgálja érdekét, ha alárendeltjeikben nagyszerű gondolatok támadnak, erős barátságok és szövetségek keletkeznek, mindezt pedig elsősorban Erósz alakítja ki az emberekben. Az itteni zsarnokokat is megtanították erre az események, uralmuknak ugyanis Arisztogetión szerelme és Harmodiosz odaadó szeretete vetett véget.”

⁴⁹ Guy Debord *i. m.* 38.o.

⁵⁰ Aldous Huxley *i. m.* 38-39. o.

A fogyasztásra kondicionált ember képtelen egyetlen szexuális partnerrel tölteni életét, mivel *epithümia* (vágy) kizárólagossá válása olyan erőssé válik benne, hogy nem tud természetén uralkodni:

„A szóban forgó kultúrbetegség [újdonságvágy] áldozatai ugyanúgy unnak rá szeretteikre, barátaikra vagy akár a hazájukra, mint bizonyos ideig tartó használat után cipőjükre, öltönyükre, autójukra.”⁵¹

A monogámia kölcsönös tisztelet a *másik* iránt, az úr legfontosabb tulajdonságát gyakorolja a két egyén, az önuralmat: legyőzi természetét, és megmutatja, hogy szabad, a *másikért* szabad. A monogámia első látásra a szabadság ellentétének tűnhet, pedig az igazi szabadság itt mutatkozik meg, az úr szabad természetétől, így nem szükséges számára a párján kívül más szexuális partner. A poliamória a jelenben még nem annyira erősen elterjedt, hogy a világrend legradikálisabb részeinek egyikévé váljon, ahhoz még tovább kell idomulnia a társadalomnak, viszont a fogyasztó, ha monogám is, az első kapcsolati problémák megjelenésénél másik partner után néz. Ez annak következménye, hogy a másikat nem tapasztalta radikálisan, vagyis nem értette meg mélyen, nem csodálta, és saját világát nem kérdőjelezte meg, majd alakította át miatta, hanem csupán fogyasztotta, így nem is tud hozzá igazán kötődni, mivel pusztán cikként tekint rá. A fogyasztó önmaga teljesítésének kényszere nem engedi, hogy a másikat a világába fogadja, mert ez visszafogná a teljesítésben, pusztán párosodni képes. A fogyasztó csak vágyakozhat, hiszen a „világlátása” csupán a könnyen elérhető élvezetekre koncentrálódik, melyekhez nem kell igazi kockázatot vállalnia és önuralmat gyakorolnia. Erősz tehát a fogyasztó világában képtelen érvényesülni, ami nem pusztán az egymástól való elidegenedést, hanem Erősznek a szerelmi kapcsolatokban való megjelenéséből következő kulturális és politikai munkának a hiányát eredményezi.

3.4 pornográf kultúra

„A művészetnek el kell idegenítenie, zavarnia, felkavarnia, sőt akár fájni is kell. A művészet *máshol* van. Az *idegenben* van otthon. Éppen az idegenség alkotja a műalkotás auráját. A fájdalom az a rés, amelyen át az egészen más beáramolhat. [...] A borzongani nem képes tudat eldologiasodott. Képtelen a *tapasztalásra*, mert az »lényege

⁵¹ Konrad Lorenz *i. m.* 48. o.

szerint fájdalom, amelyben a létező lényegi mássága nyilvánul meg a megszokottal szemben»⁵²

Így ír Byung-Chul Han. A szolgafélelmű fogyasztó képtelen a művészet és a kultúra befogadására, hiszen „a művészetnek fájni kell”, a fogyasztó viszont hátat fordít a fájdalomnak. A fájdalomcsillapítás következtében a kultúra is károsodik, pornográfá válik:

„A pornóban nem a túl sok szex az obszcén, hanem az, hogy nincs benne szex.”⁵³

A szeretkezés pornóvá és a művészet pornográfá válása egy és ugyanaz a folyamat, beárazhatóvá, fogyaszthatóvá és feltétel nélkül pozitívvá alacsonyítja le a kapitalizmus ezt a „szent” aktust és az alkotást. A művészet súlytalanná válásához közvetlenül hozzájárul az is, ahogy már korábban említettem, hogy Erósz hármassága felbomlik, hiszen az alkotás és Erósz nagyon szorosan összekapcsolódnak⁵⁴.

„Az »esemény« az »igazság« pillanata, amely a meglévő helyzetbe, a *habiter* megszokásba egy új, egészen más létmódot vezet be. [...] Az esemény lényege a törés negativitása, amely valami egészen mást enged elkezdődni. A szerelmet eseményyszerűsége köti össze a politikával vagy a művészettel.”⁵⁵

Ez abban mutatkozik meg, hogy a teljesítménykényszerrel és vágyközpontúsággal átítatott párosodás nem igényel kulturális teljesítményt, edzőtermek és szoláriumok váltják fel a versírást, a szerenádokat és a mély beszélgetéseket. A látvány leváltja a belsőt, a *másik* társaságához való méltóság megmutatása már csupán egy húspiacra hasonlít és ez a kultúra átrendeződésére is igaz, csupán az létezik, ami látszik. A fogyasztó számára kellemes művészet és szerelem a lényegét veszíti el, a *másholt* és a *másik* létét. A művészet pornográfusa abban testesül meg, hogy nem hordoz maga mögött semmi mást, pusztán az, amit „láttat”. A fogyasztó kulturálatlan, nem ismeri az archetipikus történeteket, melyek alapján a művészeti alkotások és a kultúra más objektumai felépülnek, mivel azok a fájdalom és az elidegenítés következtében teljesítik be lényegüket. A művészeti alkotásokból ki kell csomagolni a mögöttes értéket, a műalkotás nem mutat, hanem utal, és a közönségre bízta, hogy megoldja az alkotás rejtélyét. Ez a „kicsomagolás” vezet a katarzishoz is, a megértéshez, itt is akkor érvényesül a boldogság,

⁵² Byung-Chul Han: *Csillapító társadalom* i. m. 15-16.o.

⁵³ Byung-Chul Han: *Erósz haldoklása* i. m. 52. o.

⁵⁴ „Akik pedig lelkükben termékenyek, mert ilyenek is vannak – mondotta -, akik inkább lelkükben, mint testükben hordozzák a nemzési vágyat, azok azzal terhesek és azt hozzák világra, ami a lélekhez illik. És mi illik a lélekhez? A bölcsesség és minden más erény. Közéjük tartozik minden költő, aki műveket hoz világra, a mesterek közül pedig azok, akiket feltalálónak hívnak.” - Platón i. m. 209 a. 78. o.

⁵⁵ Byung-Chul Han: *Erósz haldoklása* i. m. 71. o.

ha meg kell érte dolgozni, és nem tálcán kínálják fel. Ha egy alkotás közvetlenül mesél, akkor kevesebbet tud mutatni, mintha közvetve a csodálkozóra bízva a megoldást, mely utóbbi esetben további alternatív értelmei is felmerülnek az egyéni befogadókban. Tarr Béla *Sátántangó* című filmje, ami Krasznahorkai László azonos című regényéből készült, kitűnő példa erre. Ha nem közönségként tekintjük meg a filmet, hanem fogyasztjuk, pusztán egy unalmas és lassú szociografikus alkotásnak tűnhet. Ám, ha megtörténik a „rejtély” megoldása, akkor a lassú történetmesélési stílus, sőt az alapvetően egyszerűnek tűnő történet mögött olyan értékekre bukkanhatunk, melyek elvezetnek a valós katarzishoz. Az egyetemes történelem ismétlődésére vagy a magyar történelmi fejlődés évszázadokkal ezelőtti megrekedésére mind rá lehet benne bukanni, és nyilvánvalóan újabb és újabb egyéni üzeneteket lehet felfedezni benne, ha kicsomagoljuk a hét és fél órán át tartó műalkotás metaforikus elemeit. Ezzel szemben Michael Bay 2007-ben bemutatott *Transformers* című filmje, ami nem mellesleg a MAFAB listáján a 28. legtöbb bevételt termelő film a világon⁵⁶, nem alkalmas a „rejtély” megfejtésére, csupán a jó és a rossz szereplők látványos küzdelméről szól. Könnyen fogyasztható és érthető, nem idegenít el, de ezáltal nem is gondolkodtat, egyszerűen csak látványos. A fájdalom kiiktatása a művészetből azt eredményezi, hogy a létrejött alkotás nem gondolkodtat, csupán szórakoztat. A pusztá szórakozás nem alkalmas az igazi öröm elérésére, mert nem kell cselekedni hozzá, egyszerűen csak kikapcsolja a fogyasztó tudatát, vagyis fájdalomcsillapítónak - *szómaként* hat. A szatíra nem jut el a fogyasztóhoz, hiszen az amellett, hogy megnevettet és szórakoztat, a borzongást is előidézi, és gondolkodásra késztet, a pusztá szórakoztatás szöges ellentéte, munka kell ahhoz, hogy egy jót ne vessen rajta a néző. A kultúra pornográfá válása hozzájárul ahhoz is, hogy a fogyasztó nem képes megkérdőjelezni kereteit:

„A látható szakadatlan, pornográf jelenléte megsemmisíti a képzeletbelit.”⁵⁷

Azáltal, hogy a kulturális objektumok, melyek a fogyasztót körbeveszik egyszerűek és fájdalommentesek, vagyis fogyaszthatók, éppen a gondolkodást és a megkérdőjelezést hátráltatják. Hiszen a folyamatos kellemes impulzusoktól a fogyasztó elveszíti a szemlélődést, a kulturális objektumok pedig nem alkalmasak arra, hogy elidegenítsék és a *mással* találkozzon, majd ez alapján fejlődjön és gondolkodjon, csupán tovább idomítják a teljesítésre.

A horror műfaja és annak nagymértékű sikere látszólag ellentmond a fogyasztók fájdalom és felzaklatás megélésére képtelenségének. A horror műfaji keretei első látásra éppen

⁵⁶ https://www.mafab.hu/beveteli-listak/total_gross/normalview (utolsó letöltés: 2024.11.17.)

⁵⁷ Byung-Chul Han: *A szép megmentése*, Typotex Kiadó, Budapest, 2021. 15.o.

a fájdalommal és a „felkavarással” dolgoznak azon, hogy *katarzist* váltsanak ki a fogyasztókban. Viszont jobban megvizsgálva a horror műfaját éppen a fájdalomra és a „felkavarásra” képtelenséget testesíti meg, mert a horror „ijesztő elemei” nem a *mással* dolgozik és annak a beengedésével az egyén világába, hogy megtörténjen a „törés”, hanem csupán az egyén frusztrációinak adrenalin-sokkal való csillapítását szolgálja. Egy adrenalin központú fájdalomcsillapítás az, amire a jelenkor horror műfaja berendezkedett. A horror rejtély nélküli, pornográf jelenléte a fogyasztó fájdalomcsillapításának következménye: szenved attól, hogy nem érhet el valós katarzist a rejtély hiányából következően. A rejtély nélküli horror spektakuláris élménye a *más* fájdalomcsillapított verziójának. Nem más, mint a „törés negativitásának” spektakulum által átformált, fájdalomcsillapított verziója. Az *iszony*, ami a horror eredeti latin jelentése, a jelenkor népszerű horrorjában nem érvényesül, mégpedig azért, mert nem a „belső horrorra” koncentrál, pusztán az ijesztőség látványára. A mozi teremből vagy a könyv lapjairól nem követi az *iszonyat* állapota a fogyasztót a saját világába, pusztán frusztrációit csillapítja. Ari Aster *Amitől félünk* című horror filmje nem véletlen vált rendkívül népszerűtlenné a várakozások ellenére, hiszen nem az ijesztőség látványával próbált egy adrenalin-sokkos állapotot elérni, hanem az emberek belső horrorját vitte vászonra, amit ki kellett belőle csomagolni. Az *iszonyat* állapota akkor áll be Ari Aster filmjének megtekintésének esetében, ha a közönség beengedi a saját világába az alkotás „negativitását”, ha az alkotás szemlélésének munkafolyamatát elvégzi. A jelenkor horrorja viszont ezzel szemben inkább a láttatásra koncentrál, lehetőséget kínál az erőszakos elemekkel a fogyasztónak arra, hogy az életviteléből következő frusztrációit csillapítsa az adrenalin-sokkal, nem az *iszonyat* hátborzongató *másságának* élményét próbálja elérni. Az *iszonyat* katartikus állapotának eléréséhez nem szükséges egy „szörnyetegben”⁵⁸ megtestesülnie a vászonra, pusztán a létezés bizonyos szempontból nyomasztó valóságának leképezésével és annak metaforikus elemekbe való átültetésével is elérhető, míg a pornográf horrornak materializálódnia kell, láthatóvá kell válnia ahhoz, hogy az adrenalin-sokk állapota beálljon, és az *iszonyat* egy fájdalomcsillapított formáját öltse. Tehát a pornográf horror látszat elidegenítése is csak a szemlélődés képességének elvesztéséhez járul hozzá, és a fogyasztók katarzisa és súly nélküli világának frusztrációit hivatott csillapítani.

„A művészet Jeff Koons szerint nem egyéb, mint »szépség«, »öröm« és »kommunikáció«.”⁵⁹ - hozzá példának Byung-Chul Han Jeff Koons *Balloon Dog* című fájdalomcsillapított alkotását

⁵⁸ A „szörnyeteg” kifejezés alatt, a jump scare-t és a horror műfajában megjelenő pusztán gonosz, motiváció nélküli gyilkológépeket értem.

⁵⁹ Uo. 9.o.

A szép megmentése című esszéjében arra, hogy a fájdalomnélküliség milyen semmitmondó műveket hoz létre. „Jeff Koons azt mondja, elég, ha műveinek szemlélője egy egyszerű „Váú”-val reagál.”⁶⁰ A fogyasztó katarzisz helyett csupán egy „Váú”-nyi élményre tesz szert, hiszen az a művészet, mely a diktatórikus pozitivitás világába komfortosan illeszkedik, nem idegenít vagy zaklat fel, és nem okoz fájdalmat. A fogyasztó tehát elveszíti a katarzist, nem csodáló vagy közönség többé, hanem pusztán fogyasztja az „árura hasonlító”, szájbarágós és semmitmondó művészeti alkotásokat:

„A tetszés társadalmából hiányzik a *katarzisz* lehetősége.”⁶¹

Az, hogy a fogyasztó nem él át katarzist a fájdalomcsillapított művészetben keresztül, persze hatalmas úrt hagy betöltetlenül, és csak „vaksin pislog”, ahogy Nietzsche utolsó emberei teszik, viszont a fájdalomnélküliség társadalmában a kereteit nem képes megkérdőjelezni, ezért csupán még intenzívebben csillapítja fájdalmát, egy feloldhatatlan ördögi körben kering elveszetten. Az utolsó emberek elérhetik, hogy életüket fájdalom nélkül éljék le, de csupán az életük értelme árán.

⁶⁰ Uo. 8.o.

⁶¹ Byung-Chul Han: *Csillapító társadalom* i. m. 13. o.

4. Az antikapitalizmus tragédiája

„Nem vagyok jó! Sz.r szocialista vagyok! Látod, túl sok mindenem van, túl nagy a bőség az életemben. Nem vagyok méltó szocialista! Sz.r szocialista vagyok.”⁶²

Az antikapitalizmus sem több, mint a kapitalista berendezkedés megerősítése:

„[Az] antikapitalizmus széles körben elterjedt a kapitalizmuson belül. A hollywoodi filmekben felbukkanó gonosz időről időre a „gonosz nagyvállalat” alakjában lép színre, ez a gesztusértékű antikapitalizmus azonban inkább táplálja, mint támadja a kapitalista realizmust.”⁶³

Az, hogy az antikapitalizmus elterjedt a kapitalizmuson belül, a fogyasztó szorongásának következménye. Az előbbieken bemutatott problémák, a teljesítménykényszer és a fájdalomcsillapítás következtében a fogyasztót varázstalan élete nem elégíti ki. Viszont az, hogy nem elégíti ki emberi szükségleteit, nem eredményezi azt, hogy szorongása igazi dühvé alakulna át: csupán szelepeket keres, ismét fájdalomcsillapító objektumokhoz folyamodik. Abban rejlik a kapitalista berendezkedés szabadságának legnagyobb illúziója, hogy a regnáló rezsim nem orwelli mintára nyom el, hiszen lehet tüntetéseket szervezni, és lehet kritizálni a kapitalizmust, de ezek csupán megerősítik a rendszert, nem rombolják. Ezek a szelepek a fájdalomcsillapított „forradalmak”, melyek megerősítik a spektakulum rendszerét. Ez azért lehetséges, mert – ahogy a második fejezetben bemutatam – a „világlátásává” vált a fogyasztónak az, amitől legjobban szenved. Vagyis a rendszert csak a rendszer logikája alapján tudja megkérdőjelezni, nem tud kilépni a kapitalista világrend által belenevelt értékrendből és gondolkodásmódból:

„Hogy visszanyerjük valós politikai cselekvőképességünket, először is szembe kell néznünk a fájó igazsággal, hogy *még vágyainkat* is a Tőke könyörtelen húsdarálója termeli.”⁶⁴

A pornográf kultúra hatása megfigyelhető még a rendszerkritikus értelmiség körében is. Debord *spektákulum társadalma* is áldozatul esik a spektakulumnak, pornográf módon írja le elméletét, kinyilatkoztat, és nem bíz semmit sem az olvasóra. Ez a folyamat, noha kisebb

⁶² Ruben Östlund: *A szomorúság háromszöge*, Vertigo média Kft. 2022. 1:20:25

⁶³ Mark Fischer: *Kapitalista realizmus – Nincs alternatíva?* Napvilág Kiadó, Budapest, 2020. 30. o.

⁶⁴ *Uo.* 34. o.

mértékben, még Byung-Chul Hannak az esszéin is megfigyelhető, sőt nyilvánvalóan ezen a dolgozaton is. Az antikapitalista művészet szintén a pornográf kultúrának esik áldozatul, és így valójában nem képes megkérdőjelezni a rendszert. *A menü* című film a *fine dining*on keresztül próbálta kritizálni a fogyasztói társadalmat és a kapitalizmust, de csupán annyit mutatott meg, amennyi a vásznon megjelent, nem készítette gondolkodásra a fogyasztót, nem mondott többet a világról, mint amit megmutatott, és a spektakulum által diktált formai kereteket használta, így éppen a kapitalizmus propagandájává, nem pedig megkérdőjelezőjévé vált. Ezzel szemben *A szomorúság háromszöge* című filmben annak ellenére, hogy könnyen észrevehető benne a kapitalista világrend kiritkája, a „rejtély” mégis adott és megfejtésre vár. *A menü* és a *Szomorúság háromszöge* ugyanabban a rendszerkritikus műfajban indultak, viszont utóbbi sokkal többet tudott megmutatni a világ problémáiból, csupán azért, mert formai nyelve nem pornográf. Ám azáltal, hogy nem pornográf, nehezebben is emészthető, vagyis munka kell hozzá, hogy megfejtse a közönség a történetben megjelenő metaforákat, így nem véletlen, hogy *A menü*⁶⁵ című film, több mint kétszeres összevételt hozott, mint *A szomorúság háromszöge*.⁶⁶ Vagyis a valós kritika nem jut el a fogyasztóhoz, ami pedig eljut hozzá, az nem más, mint a spektakulum antikapitalizmusba csomagolva. A művészek és gondolkodók az üzenetet annyira érthetővé próbálják formálni – vagy tudatosan, mert úgy hiszik, ezzel tudnak változtatni a világon, miközben éppen emiatt kontraproduktív amit csinálnak, vagy tudattalanul, pusztán a saját maguk idomultságának mértékétől függően –, hogy maga az alkotás szellemi lényege sérül, és az alapvető kritikai motiváció vész a semmibe, a formának feláldozott üzenet így csak az egyén idomításához járul hozzá. A fogyasztó tehát a pornográf antikapitalista alkotásokban megtalálja újabb fájdalomcsillapítóját.

„Ne a kapitalizmust, a radikális baloldalt vagy saját ellenségeink gonoszságát okoljuk! Ne akarjuk átformálni az államot, amíg a saját életünkben rendet nem tettünk! Legyen némi alázat bennünk! [...] Tegyük rendet a magunk háza táján, mielőtt a világot kritizáljuk!”⁶⁷

Így vélekedik Jordan Peterson arról, hogy hogyan tudunk öntudatra ébredni a jelenkorban. Igaz Peterson nem antikapitalista, pusztán az öntudatlan fogyasztást és a fogyasztókat tartja kártékonynak, és nekik szánja ezt a gondolatot is. Peterson gondolata ékes példája a

⁶⁵ <https://www.the-numbers.com/movie/Menu-The#tab=summary> (utolsó letöltés: 2024.11.18.)

⁶⁶ <https://www.the-numbers.com/movie/Triangle-of-Sadness#tab=summary> (utolsó letöltés: 2024.11.18.)

⁶⁷ Jordan Peterson: *12 szabály az élethez – Így kerül el a káoszt, 21. század* Kiadó, Budapest, 2018. 259-260. o.

kapitalizmus szabadsága illúziójának. Amit kimond, az ugyanis féligazság. Valóban fel kell ismernie az embereknek saját gyengeségeiket, rossz szokásaikat, és egyetértenek a gondolatnak azon részével is, hogy az egyén önfelszabadítása nyomán váltható meg a közösség is. Viszont az, hogy „tegyünk rendet a magunk háza táján” nem oldja meg a problémákat, sőt nem is enged kilépni a kapitalizmus idomításának rendszeréből. Isaiah Berlin korábban idézett művében ezt olvashatjuk: „határt kell vonni a magánélet és a nyilvános hatalom területe között”.⁶⁸ A spektakuláris rendszer átlépi a magánéleti/személyes szabadság határát, vagyis a „tegyünk rendet a magunk háza táján” valójában nem lázadás a világrend ellen, hiszen ezt is a kapitalizmus „világlátása” szerint teszi az egyén. Miközben a fogyasztó azt gondolja, hogyha saját kis közegét „rendbeszedi”, akkor a világrendből lép ki, eltávolodik attól, amitől szenved, és elkezd megoldani problémáit, miközben a legnagyobb illúziót kergeti, hiszen csupán a legközelebbi közegét és önmagát idomítja a kapitalista „világlátásra”. A fogyasztó „vaksin pislog” a saját vágyai elvesztésének, fájdalomcsillapított életének és produktivitás nélküli szolga-öntudatának következtében kialakult ürességben, melyre nem talál megoldást, és így válik Nietzsche utolsó emberévé.

⁶⁸ Isaiah Berlin *i. m.* 346. o.

Konklúzió

Véleményem szerint a kapitalizmus szabadsága illúzió, és kiüresíti az egyén életét úgy, hogy fogyasztóvá neveli a *spektákulum* által. A kapitalizmus elnyomó rendszere agresszívabb és totálisabb, mint a szocialista diktatúra vagy a feudalizmus, hiszen nem csupán az alsóbb társadalmi kasztokba tartozó egyéneket nyomja el, hanem minden embert önmaga kizsákmányolójává nevel. Ezáltal a jelenkor szolgálai, a fogyasztók a jelent megelőző korok szolgálival ellentétben nem tudják szabadságukat kivívni találékonyságuk kialakulásának köszönhetően, hisz a kapitalizmus elhiteti velük, hogy szabadok, és az úr unalma alakul ki bennük, nem pedig az rabszolga történelmet formáló elégedetlensége. A fogyasztók életük ürességétől nem dühösek, pusztán szorongóvá válnak, ami a fogyasztásba és munkába való menekülést eredményezi, s mindez azért tragikus, mert a kapitalizmus működésétől kialakult frusztrációikkal a kapitalizmus további erősödéséhez járulnak hozzá. Vagyis a jelenkor egyhelyben topog, a történelem képtelen előre haladni, a fegyveres konfliktusok, melyek a világban történnek, nem a történelem folytatódását jelentik, mert nem csekély mértékben azok is az üzlet részei. Mindannyiunkban ott van a fogyasztó egy-egy tulajdonsága, melytől nem tudunk szabadulni. Ettől persze még nem válunk azonnal utolsó emberekké, az csupán akkor történik meg, ha a fájdalomcsillapítás következtében megszüntetjük önmagunkat és elveszítjük tulajdonságainkat, melyek még a szabad egyén egy-egy részét képezik bennünk. Vissza kell találnunk az igaz szerelemhez, hisz az „lázadozás a mai világ – a vilákapitalizmus minden normája ellen” – ahogy Alain Badiou írja Byung-Chul Han *Erősz haldoklása* című esszéjének előszavában, és Don Quijote módjára kell folytatnunk a politikai munkát, mert ahol úgy gondolják, hogy nincs holnap, ott nem is lesz.

Bibliográfia

Isaiah Berlin: *Négy esszé a szabadságról*, Európa Könyvkiadó, Budapest 1990.

Byung-Chul Han: *A kiégés társadalma*, Typotex Kiadó, Budapest, 2019.

Byung-Chul Han: *A szép megmentése*, Typotex Kiadó, Budapest, 2021.

Byung-Chul Han: *Csillapító társadalom*, Typotex Kiadó, Budapest, 2021.

Byung-Chul Han: *Erősz haldoklása*, Typotex Kiadó, Budapest, 2022.

Guy Debord: *A spektakulum társadalma – kommentárok a spektakulum társadalmához*, Open Books, 2022.

Bret Easton Ellis: *Nullánál is kevesebb*, Helikon kiadó, Budapest 2022. 206. o.

Mark Fischer: *Kapitalista realizmus – Nincs alternatíva?* Napvilág Kiadó, Budapest, 2020.

Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*, Európa könyvkiadó, Budapest, 2022.

Aldous Huxley: *Szép új világ*, Kozmosz könyvek, Budapest, 1982. 38-39. o.

Konrad Lorenz: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*, Helikon Kiadó, Budapest, 2022.

Marx és Engels Válogatott Művei – Első kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

John Stuart Mill: *A szabadságról*, Helikon Kiadó, Budapest, 2020. 107. o.

Jordan Peterson: *12 szabály az élethez – Így kerüld el a káoszt*, 21.század Kiadó, Budapest, 2018.

Platón: *Lakoma* Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2005.

George Orwell: 1984, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019.

Friederich Nietzsche: *Így szólott Zarathustra*, Osiris Kiadó, 2000.

Filmográfia

Tarr Béla: *Torinói ló*, Cirkó film, 2011.

Tarr Béla: *Sátántangó*, Cirkó film, 1994.

Ruben Östlund: *A szomorúság háromszöge*, Film i Väst, BBC Films, 30West, Coproduction Office, Sveriges Television, ZDF, Arte France Cinéma, TRT, Nordisk Film, Canal+, Ciné+. 2022.

Mark Mylod: *A menü*, Hyperobject Industries Gary Sanchez Productions TSG Entertainment, 2022.

Michael Bay: *Transformers*, Paramount Pictures, DreamWorks, Hasbro, Di Bonaventura Pictures, Tom DeSanto / Don Murphy. 2007.

Ari Aster: *Amitől félünk*, A24, Access Entertainment, IPR. VC, MW Industries, Square Peg. 2023.

Internetes források

<https://www.the-numbers.com/movie/Triangle-of-Sadness#tab=summary> (utolsó letöltés: 2024.11.18.)

<https://www.the-numbers.com/movie/Menu-The#tab=summary> (utolsó letöltés: 2024.11.18.)

https://www.mafab.hu/beveteli-listak/total_gross/normalview (utolsó letöltés: 2024.11.17.)